

Nagroda Nobla w dziedzinie ekonomii

Autor: **Nikolay Gertchev**¹

Źródło: libertarianpapers.org

Tłumacz: **Radosław Mrozek**

Nagroda Nobla w dziedzinie ekonomii uznawana jest za najważniejsze wyróżnienie, które może otrzymać ekonomista od społeczności akademickiej. Krytyka samej nagrody, abstrahując od poglądów poszczególnych kandydatów, oznacza przyjęcie krytycznej postawy wobec nauk ekonomicznych, jakie znamy przynajmniej od 40 lat. Ta implikacja niesie za sobą z kolei poważne konsekwencje, ponieważ podważa fundamenty naukowe, a przez to sens pracy dziesiątek tysięcy badaczy nauk społecznych. Argumentacja powinna być oceniana na podstawie kryterium słuszności, a nie implikacji, które z niej wynikają. Implikacje muszą zostać zaakceptowane, jeśli argumentacja jest uzasadniona. Z tego wynika, że nie powinno się unikać zadawania fundamentalnych pytań, nawet jeśli dotyczą one instytucji przyznającej Nagrodę Nobla w dziedzinie ekonomii. Ten artykuł powstał właśnie w tym celu.

Publikacja ta stanowi przegląd znacznej liczby decyzji Komitetu Noblowskiego i ma na celu zidentyfikowanie tendencji ekonomicznych promowanych Nagrodą Nobla. Analizie poddane zostaną zarówno metodologia (część 2), jak i treść (część 3) poszczególnych prac. Zamiast wprowadzenia, przedstawiony zostanie rys historyczny oraz zebrana krytyka samej Nagrody Nobla (część 1). W następnych częściach zostanie wykazane pozytywne nastawienie Komitetu Noblowskiego względem interwencjonizmu rządowego oraz

¹ Nikolay Gertchev jest doktorem ekonomii na Uniwersytecie Paryskim II Panthéon-Assas. Obecnie pracuje w Komisji Europejskiej w Brukseli. Opinie zawarte w tej publikacji nie są tożsame z oficjalnym stanowiskiem Komisji Europejskiej oraz nie są w jej imieniu wyrażane. Praca ta jest spisana wersją przemówienia wygłoszonego na 5. Annual Conference of the Property and Freedom Society w Bodrum, w dniach 3–7 lipca, 2010 r., pod tytułem „Not New, Not True, Not Relevant or Evil: How Economic Nobel Prizes Are Won”. Dziękuję prof. Hansowi-Hermannowi Hoppemu za zachęcenie do opublikowania przemowy oraz prof. Guidowi Hülsmannowi za cenne uwagi.

negatywne względem wolnego rynku. Ostatnia część artykułu podaje w wątpliwość rzetelność naukową Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii.

1. Nagroda Nobla w dziedzinie ekonomii oraz jej krytyka

Nagroda Nobla w dziedzinie ekonomii nie została ustanowiona przez Alfreda Nobla. Została wprowadzona dopiero w 1968 r. — czyli 67 lat po ustanowieniu właściwych nagród Nobla — przez Szwedzki Bank Narodowy (Riksbank) z okazji trzechsetlecia istnienia tej instytucji. Pomysł ówczesnego prezesa Szwedzkiego Banku Narodowego, Pera Asbrinka, spotkał się ze sceptycyzmem ze strony Królewskiej Szwedzkiej Akademii Nauk. Instytucja dotychczas przyznająca Nagrody Nobla w dziedzinach fizyki i chemii została zaproszona do udziału w przedsięwzięciu jako organ nagradzający. Wątpliwości Akademii dotyczące trafności przyznawania nagrody naukowej w dziedzinie ekonomii zostały rozwiane przez trzech lobbystów: Assara Lindbecka, doradcę ekonomicznego Szwedzkiego Banku Narodowego; Erika Lundberga, profesora ekonomii politycznej na Uniwersytecie Sztokholmskim; i [Gunnara Myrdala](#), członka Akademii oraz przyszłego laureata Nagrody Nobla. Zgodę Fundacji Nobla uzyskano bez większych problemów dzięki obietnicy finansowania nagrody i pokrycia dodatkowych kosztów operacyjnych przez Szwedzki Bank Narodowy. Ponadto, dokładna nazwa wyróżnienia — „Nagroda Banku Szwecji im. Alfreda Nobla w dziedzinie ekonomii” — miała rozwiewać wątpliwości co do powinowactwa z właściwymi Nagrodami Nobla.

Pozostałe aspekty organizacyjne zostały jednakże rozwiązane w sposób gwarantujący zamieszanie. Procedury nominacji, wyboru oraz nagradzania laureatów zostały zintegrowane z procedurami używanymi przez komitety z dziedzin chemii i fizyki — nauk ścisłych wyróżnionych przez samego Alfreda Nobla². Nowa nagroda została wręczona po raz pierwszy w 1969 r., a po kilku latach Akademia przestała wymieniać pełną nazwę nagrody podczas corocznych uroczystości. Fundacja Nobla publikowała również informacje dotyczące nagrody — tak jak robiła to w przypadku pozostałych dziedzin (właściwych Nagród Nobla). Jednocześnie hojny fundator nagrody — Szwedzki Bank Narodowy — rzadko kiedy wspominał o swoim przedsięwzięciu. Oczekiwany efekt asymilacji nowo

² Zgodnie z wolą Alfreda Nobla, nagroda w dziedzinie fizjologii i medycyny przyznawana jest przez Instytut Karolinska, nagroda z literatury przez Akademię Szwedzką, a Pokojowa Nagroda Nobla przez komitet składający się z pięciu członków wybieranych przez norweski parlament.

powstałej nagrody z Nagrodami Nobla — czy też zapożyczenia „kapitału symbolicznego” (Lebaron, 2006) — został osiągnięty. Nagroda odniosła bez wątpienia błyskawiczny sukces, do tego stopnia, że w 1977 r. American Economic Society zrezygnowało z przyznawania medalu Francisa Walkera (przyznawanego co 5 lat od 1947 r.)³.

Nie można również zaprzeczyć, że pomysł zyskał ciche poparcie środowisk ekonomistów. Co ciekawe, chicagowska szkoła ekonomii, znana z analizowania w kategoriach kosztów i korzyści każdej ludzkiej decyzji i prawie każdej instytucji, unikała odpowiedzi na pytanie, dlaczego nagroda w ogóle powstała i przyznawano ją tylko mężczyznom oraz dlaczego od niedawna można ją przyznać trzem osobom. W tak zwanych periodykach akademickich opublikowano tylko jeden tekst na temat nagrody, autorstwa Assara Lindbecka, przewodniczącego Komitetu Noblowskiego we własnej osobie (Lindbeck, 1985)⁴. Książki poruszające temat nagrody zawierają nabożne szkice biograficzne albo przedstawiają teorie laureatów jako kamienie milowe na drodze do poprawy ludzkiej kondycji (Zahka, 1992; Wahid, 2002 Colliard et al., 2009; Breit et al., 2010).

Należy również uzasadnić, dlaczego w artykule przyjęto, że decyzje Komitetu Noblowskiego można uznać za posiadające wyraźnie zakreślone, lecz jeszcze niezdefiniowane, orientacje ideologiczne. Od wytworu ludzkiego nie można oczekiwać niezmienności. Cały proces decyzyjny opiera się na indywidualnych osądach. Komitet Noblowski analizuje około 3 000 nominacji⁵, z których wyłoniona zostaje mała grupa kandydatów. Następnie opinie wystawiają eksperci zewnętrzni. Powstaje raport, który zostaje wysłany do Królewskiej Szwedzkiej Akademii Nauk, gdzie na sesji plenarnej wyznacza się laureata/ów

³ American Economic Association zaczęło przyznawać medal Johna Batesa Clarka. Nie stanowi on jednak konkurencji dla Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii. Jest raczej nagrodą uzupełniającą, zwłaszcza że jest zarezerwowany dla ekonomistów przed 40. rokiem życia.

⁴ Publikacja Lindbecka została zaktualizowana przez Myatta w 1991 r.

⁵ Zgodnie ze statutem, do grona nominujących mogą należeć: członkowie Akademii, Komitetu Noblowskiego, laureaci nagrody, profesorowie na stałe zatrudnieni na uniwersytetach w Szwecji, Danii, Finlandii, Islandii i Norwegii oraz inni naukowcy, uznani przez Akademię za godnych zaproszenia. Pomimo zaangażowania zagranicznych badaczy, można zaryzykować stwierdzenie, że proces nominacji zdominowany jest przez uczonych z państw nordyckich.

Nagrody. Obecnie komitet składa się z sześciu członków urzędujących przez trzy lata, lecz w przeszłości nie było to regułą. Pierwsi przewodniczący, Bertil Ohlin i Erik Lundberg, pełnili swoje funkcje przez pięć lat, natomiast kadencja Assara Lindbecka trwała 15 lat⁶.

Przewodniczący Komitetu Noblowskiego pochodzili z Uniwersytetu Sztokholmskiego (23 razy), Wyższej Szkoły Handlowej w Sztokholmie (15 razy) oraz z Uniwersytetu w Uppsali (3 razy). Pomimo zmienności składu komitetu nie można wskazać momentu przełomowego, po którym nastąpiłaby wyraźna zmiana w kryteriach doboru laureatów. Przykładowo, Leontief i Hayek oraz Friedman i Simon zostali wybrani przez te same komitety. Członkowie i przewodniczący komitetów pochodzą jednak z homogenicznego środowiska akademickiego. Tym samym brak możliwości do zidentyfikowania tendencji oraz zmian w orientacji komitetu sugeruje, że — pomimo regularnych rotacji w składach komitetów — ich funkcjonowanie można postrzegać jako stabilne.

Nagroda Nobla stała się obiektem krytyki, głównie ze strony prasy codziennej. Peter Nobel — potomek Alfreda Nobla — podkreślał przez ostatnie 10 lat, że Szwedzki Bank Narodowy dopuścił się naruszenia znaku towarowego, przyznając nagrody spekulantom giełdowym, których działalność nie jest zgodna z noblowską wizją poprawy kondycji ludzkości (Perelman, 2001; The Local, 2005). Komitet Noblowski oskarżany jest najczęściej o: faworyzowanie teorii neoklasycznych, monetarystycznych oraz wolnorynkowych opracowanych głównie przez mężczyzn z Ameryki; oraz uprzedzenia względem mniej popularnych, ale za to prospołecznych paradygmatów, w tym postkeynesizmu promowanego przez badaczy obu płci z krajów rozwijających się (Bergmann, 1999; Brittan, 2003; Henderson, 2004). Tak więc Nagroda Nobla odzwierciedla i wzmacnia istniejące podziały rasowe i płciowe w ekonomii oraz przedstawia relacje społeczne w kontekście cen i rynków, stanowiąc tym samym przeszkodę dla innowacyjności (Ghosh, 2009). Jest rzeczą oczywistą, że krytycyzm ten zakorzeniony jest w koncepcji klas Marksa. Teoria marksistowska poprawnie identyfikuje problematykę wyzysku klasowego, ale proponuje błędne wytłumaczenie owego procesu (Hoppe, 1990). Analogicznie, marksistowska krytyka Nagrody Nobla posiada poprawną strukturę, ale jest błędna w swej istocie.

⁶ Po kadencji Lindbecka, kolejne dwa komitety, prowadzone odpowiednio przez Larsa Werina i Bertila Naslunda, pracowały w systemie dwuletnim. Te wydarzenia mogą częściowo potwierdzić twierdzenia Sylvii Nasar o zmianach w procesie przyznawania nagrody, po polemice wywołanej nagrodzeniem Johna Nasha w 1994 r.

Ta publikacja ma na celu wykazanie, że umotywowania decyzji członków komitetów — zbadane na podstawie analizy 42 przemówień oraz komunikatów prasowych — jasno wskazują na faworyzowanie teorii prorządowych i antywłasnościowych⁷.

Przedstawione zostaną również dane świadczące o tym, że uprzedzenie Komitetu Noblowskiego względem teorii wolnego rynku wiąże się bezpośrednio z krytycyzmem zainicjowanym przez Friedricha von Hayeka, laureata Nagrody Nobla za rok 1974. [Przemówienie Hayeka na bankiecie](#) noblowskim koncentrowało się wokół dwóch powodów, dla których nagroda nie powinna powstać. Pierwszy argument użyty przez Hayeka odnosił się do prestiżu samej nagrody, przekładającego się w realiach nauk społecznych na ogromny, niezасłużony autorytet względem zwykłych obywateli. Drugi argument wyrażał obawy co do wspierania przez komitet pewnych naukowych trendów, ale Hayek — na podstawie otrzymania Nagrody Nobla — uznał go ostatecznie za fałszywy. Jednak Hayek był laureatem dopiero szóstej nagrody, zaś kolejne 36 wyróżnień, przyznanych 59 ekonomistom, oferuje wystarczający materiał empiryczny, by ponownie zastanowić się nad odrzuconą przez Hayeka tezą, że Nagroda Nobla promuje pewne trendy w ekonomii. W tej publikacji przedstawione zostaną argumenty dowodzące, że komitet promuje teorie: matematyczne oraz ekonometryczne; wypaczające procesy rynkowe; oraz broniące wszelkich przejawów interwencjonizmu rządowego. Ponadto, praca ta stanowi próbę udowodnienia, że etatyzm, tj. promowanie rządu i własności kolektywnej kosztem wyborów indywidualnych i własności prywatnej, stanowi siłę stojącą za decyzjami Komitetu Noblowskiego.

2. Stanowisko negatywne wobec krytyki etatyzmu: ekonomia matematyczna

Pierwszymi laureatami zostali profesorowie [Frisch](#) i [Tinbergen](#). Akademia, po przeanalizowaniu szeregu prac z zakresu ekonomii matematycznej i ekonometrii powstałych w ostatnich dekadach, przyznała Nagrodę Nobla naukowcom za pionierską próbę „rozwinienia ekonomii w naukę bazującą na

⁷ Komitet rozpoczął publikowanie komunikatów prasowych dopiero w 1973 r. Ze względu na coraz więcej publikowanych informacji, w 2000 r. Akademia zaczęła publikować krótkie teksty dotyczące prac laureatów, które miały przybliżyć problematykę badań opinii publicznej oraz uzupełniać wiedzę specjalistów na dany temat. W konsekwencji ilość informacji przekazywana w komunikatach prasowych zmalała.

matematyce oraz metodach ilościowych”⁸. Nie omieszkało również dodać, że „celem badań było odejście od ogólnikowej ekonomii »literackiej«”. Środowisko odpowiedzialne za przyznawanie nagrody od samego początku okazywało brak szacunku dla osiągnięć ekonomii werbalnej oraz promowało pogląd, że ekonomia sprowadza się do matematyki i pomiarów.

Decyzje Akademii, już od pierwszej ceremonii wręczenia nagród, stoją w sprzeczności z wielowiekową tradycją nauk społecznych. Postanowiono promować nowe podejście matematyczne do ekonomii w dwóch wzajemnie powiązanych dziedzinach: sformalizowanej teorii matematycznej oraz badaniach empirycznych.

2.1 *Matematyczne instrumenty ekonomisty*

Liczba wyróżnionych prac, stanowiących wkład w dziedzinę sformalizowanej teorii matematycznej, jest przytłaczająca. [Hicks](#) i [Arrow](#) otrzymali Nagrodę Nobla w 1972 r. za uaktualnienie i rozszerzenie teorii równowagi ogólnej o rachunek różniczkowy i nowoczesne metody matematyczne. W następnym roku [Leontief](#) został przyjęty do grona laureatów za matematyczne i statystyczne sformułowanie modelu input-output przepływów międzygałęziowych w strukturze produkcji. W 1975 r., [Kantorowicz](#) i Koopmans zostali wyróżnieni za wykorzystanie metod programowania liniowego do rozwiązania problemu alokacji zasobów. Osiem lat później Nagrodę Nobla przyznano [Debreu](#) za wprowadzenie nowych metod analizy — tj. teorii mnogości — do teorii ekonomii. Z kolei w 1988 r. akademia uhonorowała [Allais'a](#) za ścisły matematyczny opis gospodarki rynkowej. Nagrody za lata 1994, 1996 i 2005 przypadły w udziale specjalistom od teorii gier za osiągnięcia w zakresie formalnej analizy interakcji strategicznych. W przypadku wielu pozostałych wyróżnień — nawet jeśli nie dotyczyły bezpośrednio rozwinięcia teorii ekonomii matematycznej — wyraźnie podkreślano wkład laureatów w rozwój analizy formalnej lub poszerzanie gamy instrumentów ekonomisty.

Promowanie formalnej analizy matematycznej to nie tylko kwestia metodologii. Decyzja ta pociąga za sobą wybór prac cechujących się konkretnym przekazem i zawartością naukową. Problem wynikający z budowania teorii nauk

⁸ Wszystkie odniesienia dotyczące stanowiska Akademii bazują na komunikatach prasowych oraz przemówieniach Komitetu Noblowskiego na temat danego laureata. Poszczególne cytaty można z łatwością znaleźć na stronie:

http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/.

społecznych na fundamentach matematycznych polega na całkowitej obojętności teorii formalnych względem ludzkiego działania. Abstrakcyjne kategorie matematyczne nie mogą same w sobie tłumaczyć celowego zachowania człowieka w rzeczywistym świecie (Mises, 1998, s. 99). Istota oraz konsekwencje różnych działań nie mogą w ogóle być pojmowane w kategoriach matematycznych. Ponadto, stosowanie formalnej analizy matematycznej w rezultacie może doprowadzić do utraty wiedzy. Dobrym przykładem jest zanikanie świadomości istnienia fundamentalnego rozróżnienia — podkreślanego przez przedmatematycznych ekonomistów werbalnych — na dobrowolną wymianę i przymusowy transfer. Tego konkretnego wymiaru ludzkiej działalności nie można wytłumaczyć za pomocą ekonomii matematycznej, na co dowodem jest [teoria gier](#).

Tak zwana teoria gier niekooperacyjnych — stanowiąca rdzeń całej dyscypliny naukowej — jest już na pierwszy rzut oka nieodpowiednia do przedstawienia procesów rynkowych. Wymiana rynkowa jest z definicji kooperacyjna, jako że jej podstawowym założeniem jest wzajemne poszanowanie podmiotów biorących udział w wymianie oraz własności prywatnej. Tymczasem brak współpracy skutkuje działaniami jednostronnymi lub naruszeniem własności prywatnej. Popularyzacja teorii gier doprowadziła do całkowitego zaniku granicy pomiędzy tymi istotnymi pojęciami. Współzawodnictwo pomiędzy sprzedającymi a kupującymi zostało sprowadzone do wojny handlowej, możliwej do przeanalizowania w kategoriach konfliktu o własność. Narzucenie podatku lub normy regulacyjnej jest z kolei badane jako przypadek pokojowej wymiany pomiędzy podmiotem opodatkowanym a władzą. Produktem końcowym jest *de facto* legitymizacja rządu przy jednoczesnym bagatelizowaniu agresji oraz antywłasnościowej działalności tej instytucji. Równocześnie dochodzi do błędnego przedstawiania zasady współpracy oraz utraty zrozumienia wagi własności prywatnej w społeczeństwie. Tak więc wnioski płynące z prac z dziedziny ekonomii matematycznej nie są neutralne ideologicznie.

Ekonomia matematyczna staje przed fundamentalnym problemem procesu uzasadniania wniosków: zagadnieniem przyczynowości. Jeśli matematyka nie funkcjonuje w kategoriach przyczynowości, jak zatem prawo społeczne — tj. definitywna relacja przyczynowo-skutkowa zjawisk społecznych — może powstać w ramach teorii matematycznej? W tym miejscu do gry wchodzi drugi rodzaj teorii promowanych przez Komitet Noblowski, a mianowicie badania empiryczne.

2.2 *Badania empiryczne i relatywizm pozytywizmu*

W prawie każdym uzasadnieniu przyznania Nagrody Nobla wspomina się o empirycznych podstawach badań. Co więcej, znaczna ilość wyróżnień dotyczy prac z dziedziny ekonometrii, tj. analizy danych w ujęciu statystycznym. Pierwszą nagrodę otrzymał [Frisch](#), który w 1930 r. założył Towarzystwo Ekonometryczne [[Econometric Society](#)]. W 1980 r. wyróżniono [Kleina](#) za pionierskie ekonometryczne modele makroekonomiczne służące do prognozowania oraz ustalania optymalnej polityki gospodarczej oraz za modele makro uwzględniające międzynarodowe powiązania. Uzupełnieniem dorobku ekonometrii w skali makro była teoria mikroekonometryczna, doceniona w 2000 r., gdy Komitet przyznał Nagrodę Nobla [Heckmanowi](#) i [McFaddenowi](#) za stworzenie narzędzi statystycznych analizujących dyskretne wybory dokonywane przez jednostki. W 2003 r. [Engle](#) i [Granger](#) odebrali wyróżnienie za opracowanie metody analizowania zależnej od czasu zmienności oraz wspólnych trendów stochastycznych. W 1993 r. [Fogel](#) i [North](#) otrzymali Nagrodę Nobla za wykorzystanie modeli ekonometrycznych w badaniach nad historią gospodarczą, czyli [kliometrię](#). Jednak z perspektywy ekonometrii najważniejsze wyróżnienie otrzymał [Haavelmo](#) za wyjaśnienie probabilistycznych podstaw tej nauki. Przypadek Haavelmo jest godny uwagi, jako że Akademia rzadko przyznawała wyróżnienia za prace z epistemologii.

Od samego początku Akademia podkreśla, że ekonomia jest nauką empiryczną, która musi spełniać co najmniej dwa fundamentalne wymogi. Po pierwsze, musi bazować na „teoriach odzwierciedlających rzeczywistość”. Wcześniej wspomniane formalne modele matematyczne są zgodne z tą koncepcją. Drugi wymóg to istnienie „metodologii, dzięki której można testować teoretyczne relacje na podstawie obserwacji empirycznych”. Brak pełnej zgodności pomiędzy zależnościami ekonomicznymi a dostępnymi danymi stanowi fundamentalny problem weryfikowania teorii ekonomicznych. Wynika to z faktu, że „podstawowe decyzje stanowią wypadkową wielu czynników i nie można ich ująć w formule relacji ekonomicznych”. Haavelmo otrzymał Nagrodę Nobla za propozycję rozwiązania tego problemu. Rozwiązanie proponowane przez laureata jest symptomatyczne dla teorii promowanych Nagrodą Nobla i zakłada przeformułowanie teorii ekonomicznych w kategoriach rachunku prawdopodobieństwa. Słowami Akademii: „metody statystyki mogą znaleźć zastosowanie w wyciąganiu rygorystycznych wniosków dotyczących

podstawowych relacji z losowej próbki danych empirycznych”.

Akademia tym samym *de facto* promuje pozytywizm, odrzucając możliwość dojścia do uniwersalnych praw ekonomicznych dzięki aparatowi logicznemu oraz teleologicznemu rozumieniu ludzkiego działania. Akademia podziela więc pogląd, że wiedza dotycząca nauk społecznych może zostać pozyskana tymi samymi metodami co w przypadku nauk przyrodniczych. Jedną z implikacji takiego podejścia do ekonomii jest relatywizm w kwestii wyników badań. Na podstawie danych zebranych w innym czasie lub z innej grupy można wywnioskować przeciwstawne relacje teoretyczne. Teza ta znajduje swoje potwierdzenie w pracach, których wyniki są sprzeczne ze sobą. W 1993 r. Nagrodę Nobla przyznano Fogelowi i Northowi za, między innymi, odkrycie, że zmiany technologiczne nie wpływają — w sensie istotności statystycznej — na proces wzrostu wydajności. Wyniki te są zaprzeczeniem pracy [Solowa](#) — nagrodzonej w 1987 r. — dowodzącej, że zmiana technologiczna jest odpowiedzialna za dwie trzecie wzrostu gospodarczego. W 2004 r. uhonorowani zostali [Kydländ](#) i [Prescott](#). Treść uzasadnienia brzmiała tak: „szoki podażowe mogą mieć daleko idące konsekwencje. W ich [laureatów] modelu cyklu koniunkturalnego fluktuacje tempa rozwoju technologicznego skutkują kowariancją pomiędzy PKB, konsumpcją, inwestycjami i nakładem pracy mierzonym w ilości przepracowanych godzin, podobną do tej obserwowanej w rzeczywistości”. Ta teoria stoi w sprzeczności z tezą, że cykle w gospodarce są spowodowane szokami popytu, a która jest podstawą prac: Friedmana o polityce stabilizacyjnej, nagrodzonej w 1976 r.; [Ohlina](#) i [Meade](#), uhonorowanych w 1977 r.; oraz [Mundella](#), wyróżnionej w 1999 r.

Komitet wydaje się nieporuszony sprzecznościami będącymi konsekwencją relatywizmu ekonomii matematycznej. Relatywizm wykorzystywany jest również do podważania teorii krytycznych wobec polityki państwowej. W 1982 r. przyznano nagrodę [Stiglerowi](#) — między innymi za prace empiryczną na temat legislacji gospodarczej, zaprojektowanej przez rząd w celu faworyzowania poszczególnych grup interesu. Akademia zakwalifikowała temat pracy jako „wciąż nie do końca zbadany”. W ten sposób neguje się możliwość dojścia do ogólnych i uniwersalnych wniosków, dotyczących regulacji rządowych oraz logicznej krytyki rządu. Promując modę na ekonomie matematyczną, Akademia określiła swoje stanowisko jako negatywne wobec krytyki rządu. Ponadto — poprzez wybieranie prac o prorządowej treści — Akademia aktywnie wspierała stanowisko prointerwencjonistyczne.

3. Stanowisko pozytywne wobec etatyzmu: niedoskonały rynek

Wyróżnione prace reprezentują szerokie spektrum dziedzin ekonomii od [teorii równowagi ogólnej](#) poprzez teorie: [wyboru społecznego](#), wzrostu gospodarczego, firmy, monetarną, ekonomii międzynarodowej, aż do ekonomii informacji i finansów. Znakomita większość nagrodzonych prac posiada dwie wspólne cechy, które zostaną opisane w następnych sekcjach. Po pierwsze, wynika z nich, że rynek jest nieefektywny. Po drugie, zakładają, że źle funkcjonujący rynek wymaga regulacji, a interwencje rządowe są dobrze dobranym i wydajnym narzędziem pomagającym osiągnąć zamierzony cel.

3.1 Niewydajność procesów rynkowych

Komitet Noblowski — na pierwszy rzut oka — składa hołd Adamowi Smithowi i jego wizji spontanicznej współpracy, będącej skutkiem procesów rynkowych. W każdym przypadku wyróżnienia pracy z teorii równowagi ogólnej wspomina się bowiem o Adamie Smithie. Trzeba jednak zwrócić uwagę na pewien niuans.

Przyjmuje się, że niewidzialna ręka rynku Smitha może funkcjonować tylko w nieokreślonych warunkach idealnych. Świat realny jest pełen niedoskonałości, co przekłada się również na rynek. Pogląd ten został dodatkowo objaśniony przez Komitet Noblowski w 1983 r., gdy przyznano nagrodę Debreu za „opisanie warunków gwarantujących, że mechanizm kształtowania cen zapewni wydajne wykorzystanie zasobów” oraz wyjaśniono, że „to niekoniecznie oznacza rekomendację leseferyzmu”, ponieważ „wciąż nie zbadano empirycznie, w jakim stopniu rzeczywisty system gospodarczy spełnia owe warunki”. Nie bez znaczenia jest również liczba ekonomistów, którzy zostali uhonorowani Nagrodą Nobla za prace racjonalizujące domniemaną niewydajność rynku.

Już w 1972 r. [Arrow](#) został wyróżniony m.in. za zademonstrowanie, że „istnieją ogólne tendencje prowadzące do nieoptymalnej alokacji zasobów pomiędzy inwestowaniem w kapitał rzeczowy a badania i rozwój”. W 1982 r. Stigler został nagrodzony za opisanie dziedziny ekonomii informacji, która wyjaśnia powstawanie sztywnych cen oraz „stanowi punkt odniesienia dla naukowców badających źródła bezrobocia i inflacji”. W 1996 r. [Mirrless](#) i [Vickrey](#) zostali wyróżnieni za przedstawienie wpływu niepełnej informacji na niewydajną społecznie dystrybucję zasobów, spowodowaną strategicznym wykorzystywaniem [asymetrii informacji](#) przez jedną ze stron transakcji. Następnie, w 2001 r., [Akerlof](#)

otrzymał nagrodę za rozszerzenie tej teorii: rynek może nawet nie powstać, ponieważ asymetria informacji może w ogóle zapobiec występowaniu wzajemnie korzystnych transakcji. Mogą istnieć spontaniczne mechanizmy rozwiązujące ten problem, ale same w sobie są zbyt kosztowne, co z kolei potwierdza, że rynkowa alokacja zasobów jest na swój sposób niewydajna. W 2007 r. [Hurwicz](#), [Maskin](#) i [Myerson](#) zostali nagrodzeni za wkład w zaprojektowanie instytucji, mających na celu zapobieganie bezpośredniej porażce transakcji lub „możliwym efektem ubocznym uderzającym w innych i środowisko naturalne”, szerzej znanej jako teoria „mechanism design”. Teoria kosztów transakcyjnych — za którą w 1991 r. nagrodę otrzymał [Coase](#) — zdaniem Komitetu również potwierdza, że zarządzanie administracyjne zasobami w niektórych warunkach jest bardziej wydajne niż alokacja zasobów oparta na mechanizmie cen rynkowych. Najnowsza Nagroda Nobla za rok 2010, przyznana [Diamondowi](#), [Mortensenowi](#) i [Pissardiesowi](#), wyróżnia paradygmat skupiający się na „rynkach z tarciami”, tj. rynkach, na których brak dopasowania zapobiega występowaniu wzajemnie korzystnych transakcji.

Podsumowując, Komitet Noblowski wypromował mnóstwo prac podkreślających doktrynę zawodności rynku. Studia porażek rządu lub sukcesów rynku nie spotkały się z uznaniem Akademii w podobnym stopniu. Komitet po prostu nie wymienił w przypadku Coase’a części pracy laureata, dotyczącej zdolności rynku do dostarczenia dóbr publicznych (Coase, 1974). Z kolei analizę procesu politycznego [Buchanana](#) przedstawiono jako możliwie najostrzejszą krytykę zwalczania porażek rynku przez rząd. Co stanowi sedno teorii wyboru publicznego Buchanana? Założenie, że polityczny proces opodatkowania i redystrybucji bazuje na zasadzie wzajemnych korzyści oraz dobrowolnej zgodzie i tym samym jest uzupełnieniem — a nie systemowym zaprzeczeniem — procesu gospodarczego. W gruncie rzeczy żadna praca nie została dotychczas wyróżniona za dogłębną analizę istoty rządu i jego polityk. Taka nagroda zaprzeczyłaby poprzednim decyzjom komitetu wychwalającym zarządzanie gospodarką.

3.2 Skuteczność zarządzania gospodarką

Jednym z podstawowych elementów teorii zarządzania gospodarką jest polityka stabilizacyjna. Rząd podąża za wytycznymi polityki stabilizacyjnej, by złagodzić fluktuacje cyklu koniunkturalnego. Jej celem jest pełne wykorzystanie zasobów produkcyjnych, a w szczególności zasobów ludzkich. Sama koncepcja polityki stabilizacyjnej — oraz jej analiza w kategoriach ilościowych — jest

pokłosiem tak zwanej rewolucji keynesowskiej. Komitet Noblowski w sposób widoczny zajął niejednoznaczne stanowisko wobec kwestii wydajności polityki stabilizacyjnej.

W 1976 r. Nagrodą Nobla wyróżniono Friedmana za podjęcie tematu pieniądza i nieprzewidywalnych opóźnień czasowych w reakcji gospodarki na bodźce polityki stymulacyjnej. Z głównego wniosku teoretycznego pracy Friedmana wynika, że redukcja bezrobocia jest możliwa tylko w warunkach inflacji. Dlatego Friedman w ramach swojej polityki stabilizacyjnej zaleca zwiększanie podaży pieniądza o stały współczynnik. Mundell — uhonorowany w 1999 r. — wzbogacił teorie polityki monetarnej i fiskalnej o analizę międzynarodowych relacji handlowych i przepływu kapitału. Wraz z pracą Mundella wydajność polityki stabilizacyjnej staje się główną determinantą wielkości optymalnej strefy geograficznej, w której można korzystać ze wspólnej waluty. Nagrody Nobla przyznane Friedmanowi i Mundellowi nie powinny być traktowane — i zdecydowanie Akademia tak ich nie rozpatruje — jako krytyka prymitywnego, keynesowskiego poglądu, że zadłużający się rząd może ustabilizować gospodarkę. Akademia wyróżniła prace zgodne z ideą keynesowską i mające na celu zwiększenie wydajności polityki stabilizacyjnej dzięki wykorzystaniu czynników nieuwzględnionych przez Keynesa.

W późniejszych latach Komitet Noblowski zajął inne stanowisko. Nagrodzono w 2004 r. pracę Kydlanda i Prescottta, jasno wskazując na porażkę keynesowskiej polityki przeciwdziałającej skutkom cykli koniunkturalnych, której rezultatem jest stagflacja. Akademia wyróżniła Kydlanda i Prescottta za zintegrowanie [teorii racjonalnych oczekiwań](#) z analizą polityki stabilizacyjnej i udowodnienie, że „społeczeństwo może zyskać, dzięki wcześniejszemu ustaleniu reguł polityki gospodarczej”.

Analogicznie, w 2006 r. [Phelps](#) otrzymał nagrodę za analizę zależności międzyokresowych w polityce makroekonomicznej. Sukces przyszłej polityki gospodarczej zależy według niego od wpływu poprzednich polityk na oczekiwania jednostek. Zintegrowanie teorii racjonalnych oczekiwań z analizą makroekonomiczną — jak się okazało — miało bardzo ograniczony wpływ na ocenę polityki gospodarczej. Uznanie, że wyizolowane i dyskrecjonalne metody polityki stabilizacyjnej mogą być nieefektywne, nie spowodowało odrzucenia idei stabilizacji przez Komitet Noblowski.

Uznano jedynie, że działania przeciwykliczne podejmowane w różnych okresach powinny być skoordynowane. Spójność międzyokresowa ma

zagwarantować wydajność. To, co wydaje się krytyką, w praktyce jest próbą zrehabilitowania polityki stabilizacyjnej i ma swoje korzenie w [Lucasowskiej](#) krytyce modeli makroekonomicznych, nagrodzonej przez komitet w 1995 r.

Hipoteza racjonalnych oczekiwań — za którą Lucas otrzymał nagrodę w 1995 r. — została *de facto* odrzucona w 1981 r. wraz z uhonorowaniem m.in. [Tobina](#) za odniesienie się w swojej pracy obalającej hipotezę racjonalnych oczekiwań do sztywności cen. Niewykluczone, że Akademia zdecydowała się na wyróżnienie Lucasa, gdyż stało się jasne, że hipoteza racjonalnych oczekiwań może zostać wykorzystana na wiele sposobów oraz może wzmocnić wydźwięk modeli keynesowskich (Gertchev, 2007). Krytyka Lucasa opierała się na założeniu, że jednostki mogą poprawnie przewidzieć rezultaty polityki stabilizacyjnej i tym samym dostosować swoje decyzje w odpowiedni sposób. Dlatego relacje strukturalne, leżące u podstaw modeli makroekonomicznych wykorzystywanych przy tworzeniu polityki przeciwcyklicznej, mogą okazać się fałszywe. Z co najmniej dwóch powodów krytyka Lucasa opiera się na wątpliwych fundamentach. Po pierwsze, pomija esencjalistyczny argument, zgodnie z którym polityka gospodarcza musi być ograniczona poprzez prawa ekonomiczne, wynikające z natury ludzkiego działania. Gdyby nie brać tego pod uwagę, relacje gospodarcze byłyby zależne od woli polityków i mówienie o ekonomii jako nauce byłoby bezcelowe. Po drugie — jako że Lucas nie przyjmuje powyższego esencjalistycznego poglądu — jego krytyka skupia się wyłącznie na technicznych aspektach, tj. jak zbudować model formalny oraz jakiej metody ekonometrycznej użyć, by przełożyć daną formę racjonalnych oczekiwań na model. Rezultatem końcowym nie jest krytyka, ale przeformułowanie polityki makroekonomicznej.

Teoria polityki stabilizacyjnej jest tylko jednym z aspektów etatyzmu. Bardziej abstrakcyjnym i istotnym aspektem owej teorii jest [teoria wyboru społecznego](#). Naukowcy zajmujący się tą teorią badają działania kolektywne i ustalają warunki, w których decyzje jednostek mogą zostać uznane za optymalne społecznie, tj. w konsekwencji zwiększające dobrobyt społeczny. Zgodnie z tą teorią można wyjaśnić zasadność każdego działania podjętego przez rząd, w tym również przyjęcia polityki stabilizacyjnej. Dlatego warto opisać poglądy Komitetu na teorię dobrobytu.

Osoby obeznane z myśleniem marginalistycznym postrzegają teorię społecznego wyboru decyzji gospodarczych jako aberrację intelektualną. Jeśli dobrobytu danych jednostek nie można w sensowny sposób porównać — zarówno w czasie, jak i przestrzeni — to jak można stworzyć teorię wyboru

społecznego? W 1972 r. Komitet Noblowski nagrodził Arrowa za krytykę — mimo wszystko i tak łagodną — tego prądu intelektualnego. Arrow wykazał, że jeśli zakłada się, że wybory jednostkowe posiadają szereg cech opisywalnych matematycznie, to wybory społeczne — jeśli mają posiadać takie same właściwości jak wybory indywidualne — muszą być traktowane jako pojedyncze decyzje i zostać narzucone społeczeństwu. Innymi słowy, Arrow został nagrodzony za wykazanie, że planowanie centralne jest procesem decyzyjnym najbardziej kompatybilnym ze sformułowaną matematycznie teorią równowagi ogólnej. Warto również wspomnieć, że wcześniejsze decyzje Komitetu Noblowskiego charakteryzowało daleko idące poparcie dla Związku Radzieckiego. W 1971 r. podczas nagradzania [Kuzneta](#), Komitet Noblowski tak pochwalił gospodarkę ZSRR: „Japonia, która sześciokrotnie zwiększyła PKB *per capita*, RFN i ZSRR przejęły pałeczkę pierwszeństwa po wojnie”. W 1975 r. Kantorowicz został wyróżniony za wpłynięcie na debatę ekonomiczną w Związku Radzieckim. Komitet Noblowski w tym czasie dumnie przedstawił osiągnięcia sowieckiej szkoły matematycznej wskazujące na to, że reforma metod planowania centralnego wymaga „racjonalnie skonstruowanego systemu cen, w tym odpowiedniej stopy procentowej”.

Na początku swojej działalności Komitet Noblowski w istocie rzeczy skupiał się na możliwości i metodzie wprowadzenia planowania centralnego. Taka orientacja ideologiczna może również rzucić światło na to, dlaczego Ludwig von Mises nigdy nie otrzymał Nagrody Nobla, a Friederich von Hayek — którego krytyka socjalizmu jest mniej radykalna — został wyróżniony nagrodą. W zasadzie z opinii wyrażonej przez Komitet Noblowski nie wynika jasno, czy Hayek dostał nagrodę za krytykę podstaw racjonalnego centralnego planowania, czy też za wkład w rozwinięcie tej teorii: „Hayek rozwinął nowe podejście w badaniu podstawowych trudności w »kalkulacji socjalistycznej« i zbadał możliwości uzyskania odpowiednich rezultatów dzięki zdecentralizowanemu »socjalizmowi rynkowemu«”. Wyróżnienie osiągnięć Arrowa w zakresie teorii społecznego wyboru decyzji gospodarczych musi zatem być postrzegane i interpretowane w kontekście stronnictwa Komitetu Noblowskiego względem centralnego planowania.

Pomimo tego, że centralne planowanie zostało podważone przez samą rzeczywistość, Komitet Noblowski nie uznał porażki kolektywizmu za empiryczne obalenie teorii wyboru społecznego, bazujących na agregacji wyborów indywidualnych. W 1998 r. nagrodzono nawet [Sena](#) za pracę nad racjonalnymi

porównaniami wyborów indywidualnych. Teoria Sena omija krytykę Arrowa i przedstawia teoretyczne podstawy rekonstrukcji wyborów społecznych na podstawie zagregowania wyborów jednostek dokonywanych w demokratycznym procesie politycznym. Według tej teorii można skonstruować wskaźniki dobrobytu, służące porównaniu różnych krajów. Ponownie, z perspektywy badacza wywodzącego się z tradycji marginalistycznej, Sen został wyróżniony za zrehabilitowanie teorii dobrobytu — którą krytykował Arrow — która stoi w sprzeczności z pojęciem subiektywnych preferencji. Na jakiej obiektywnej — i neutralnej względem wyborów indywidualnych — podstawie można uznać, które porównania użyteczności są racjonalne i spójne, a które nie? Sen zyskał uznanie Komitetu Noblowskiego za „zastosowanie spójnego podejścia w swoich badaniach nad teorią wyboru społecznego, mierzeniem dobrobytu i biedy”. W rzeczywistości jednak, sedno myśli Sena pozostaje całkiem inne i jest niekompatybilne z teorią ludzkiego działania w ogóle oraz subiektywnej użyteczności w szczególności. Jednakże, niezależnie od zasadności prac Sena, nie można zaprzeczyć, że wnioski zawarte w jego pracach stanowią intelektualne uzasadnienie — tak bardzo pożądane przez Komitet Noblowski — dla stosowania polityki, na której zależy demokratycznie wybranym rządóm.

4. Wnioski: Czy Nagroda Nobla w dziedzinie ekonomii promuje prawdę?

Praca ta miała na celu pokazanie, że Komitet Noblowski w swoim wyborze laureatów promuje przedsięwzięcia naukowe, które pomniejszają znaczenie procesu rynkowego oraz intelektualnie wspierają działalność rządową. Ponadto, należy zwrócić uwagę na retorykę stosowaną przez Komitet Noblowski, z której można wywnioskować uprzedzenia względem wolnego rynku i przychyłność względem rządów. Gdy nagrodę przyznawano Hayekowi, komitet wspominał tylko, że „jego teoria cykli koniunkturalnych i koncepcja efektów polityki monetarnej i kredytowej zainteresowała badaczy i wzbudziła ożywioną dyskusję. Hayek zbadał zagadnienie cykli koniunkturalnych o wiele głębiej niż współcześni mu naukowcy”. Sformułowana w ten sposób wypowiedź nie odpowiada jednoznacznie na pytanie, czy komitet uważa, że badania Hayeka zakończyły się sukcesem. Jednak rok później, gdy wyróżniono prace stanowiące wkład w teorię optymalnej alokacji zasobów, Komitet zaznaczył, że Kantorowicz i Koopmans „zdołali przedstawić bardzo znaczące wyniki”. Ponadto, należy zwrócić uwagę na różnicę w opinii Komitetu Noblowskiego nagradzającego w 1979 r. [Lewisa](#) „za dwa genialne w swej prostocie modele, wyjaśniające przyczyny biedy w krajach

rozwijających się oraz czynniki determinujące niezadowolające tempo rozwoju". Lewis został uznany za geniusza, ponieważ wykazał, że zjawisko biedy może powstawać w ramach procesu rynkowego — w wyniku różnic w wydajności poszczególnych podmiotów biorących udział w wymianie — oraz za pominięcie w swej teorii możliwych powiązań pomiędzy polityką rządową a biedą. Kolejnym przykładem może być program badań Mundella — na który znaczący wpływ miała współpraca autora z MFW pomiędzy 1961 a 1963 r. — który zyskał status *quasi*-przepowiedni: „Pytania, które Pan zadał, wyprzedziły istotne zmiany w układzie monetarnym i rynkach kapitałowych z prawie proroczą dalekowzrocznością”. Dodatkowym przykładem retoryki prorządowej mogą być uzasadnienia przyznania nagród z dziedziny finansów Markowitzowi, Millerowi i Sharpe’owi w 1990 r. oraz [Mertonowi](#) i [Scholesowi](#) w 1997 r. Założenie istnienia aktywów bez ryzyka stanowi podstawę teorii finansów. Owo założenie budzi bardzo wiele wątpliwości, jednak w obu przypadkach Komitet Noblowski nie omieszkął wspomnieć, że aktywa bez ryzyka istnieją i że w praktyce są to obligacje amerykańskiego skarbu państwa.

Fundamentalnym problemem, przed jakim staje instytucja mająca pretensje do bycia nauką, a jednocześnie wykazująca uprzedzenie względem wolnego rynku i wspieranie rządów, jest jej relacja względem prawdy. Jedynym celem badań naukowych powinien być wkład w rozwój nauki albo poprzez rewizje błędów przeszłości, albo odkrywanie dotychczas nieznanych prawd. Prawdziwość teorii jednakże okazuje się czynnikiem drugorzędym dla Komitetu. W swojej pracy dotyczącej Nagrody Nobla Lindbeck podsumował kryteria doboru laureatów w następujący sposób: „Jest jasne, że organ przyznający nagrodę próbuje faworyzować »konstruktywne« prace, aniżeli »destruktywne«, przez co ma się rozumieć badania, będące pobudką do rozpoczęcia prowadzącej donikąd krytyki. Próby ustanowienia podpory, na której oprzeć się mogą inni naukowcy, są cenione bardziej niż próby udowodnienia, że inni się mylą albo że świat jest na tyle skomplikowany, że proste struktury analityczne są bezsensowne. Za niewarte promowania uznaje się przykłady sprawnej polemiki, które nie popychają rozwoju naukowego do przodu”.

Komentarz ten wykazuje, że rzeczywistym celem Komitetu Noblowskiego jest promowanie badań bazujących na matematyce, niezależnie od ich słuszności. Wynikające z tego zaniedbanie prawdy jest w rzeczywistości odzwierciedleniem aprobaty dla porządku państwowego i chęci jego utrzymania.

Bibliografia

- Bergmann, Barbara. 1999. "Abolish the Nobel Prize for Economics – How Fair Is the Nobel?," *Challenge*, http://findarticles.com/p/articles/mi_m1093/is_2_42/ai_54259870/.
- Breit, William i Barry Hirsch (ed. by). 2010. *Lives of the Laureates, Fifth Edition: Twenty-three Nobel Economists*. MIT Press.
- Brittan, Samuel. 2003. "The Not So Noble Nobel Prize," *The Financial Times*(19/12), http://www.samuelbrittan.co.uk/text172_p.html.
- Coase, Ronald. 1974. "The Lighthouse in Economics," *Journal of Law and Economics* 17, no.2: 357–76.
- Colliard, Jean-Edouard i Emmeline Travers. 2009. *Les Prix Nobel d'Economie*. Paris: Edition La Decouverte.
- Gertchev, Nikolay. 2007. "A Critique of Adaptive and Rational Expectations," *Quarterly Journal of Austrian Economics* 10, no.4: 313–29.
- Ghosh, Jayati. 2009. "The Nobel Prize for Economics May Need its Own Bailout," *The Guardian* (08/10), <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/oct/08/economicnobel-women-bailout-stockmarket>.
- Henderson, Hazel. 2004. "Abolish the Nobel in Economics, Many Scientists Agree," <http://www.hazelhenderson.com/editorials/abolishTheNobel.html>.
- Hoppe, Hans-Hermann. 1990. "Marxist and Austrian Class Analysis," *Journal of Libertarian Studies* 9, no.2: 79–93.
- Lebaron, Frederic. 2006. "'Nobel' Economists as Public Intellectuals: the Circulation of Symbolic Capital," *International Journal of Contemporary Sociology* 43, no.1: 87–101.
- Lindbeck, Assar. 1990. "The Prize in Economic Science in Memory of Alfred Nobel," *Journal of Economic Literature* 23, no. 1: pp. 37–56.
- Mises, Ludwig von. 1998. *Human Action: A Treatise on Economics*. Auburn, AL: Mises Institute.
- Myatt, Justin.1991. "The Nobel Prize for Economics: an Update," *Economic Papers: A Journal of Applied Economics and Policy* 10, no.1: 79-88.
- Perelman, Michael. 2001, "Against the Nobel Prize in Economics," <http://www.mail-archive.com/penl@galaxy.csuchico.edu/msg63007.html>.
- The Local. 2005. "Nobel Descendent Slams Economics Prize," <http://www.thelocal.se/2173/20050928/>.

Wahid, Abu (ed. by). 2002. *Frontiers of Economics: Nobel Laureates of the Twentieth Century*. Westport, CT: Greenwood Press.

Zahka, William (ed.). 1992. *The Nobel Prize Economics Lectures: A Cross-Section of Current Thinking*. Avebury.